

УДК 346.3:341.2

DOI <https://doi.org/10.32837/apdp.v0i90.3215>*П. С. Матвеев, М. Ю. Можаровський*

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ КОМПЛАЄНС-ЗАХОДІВ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ В УКРАЇНІ

Постановка проблеми. У країнах із розвинутою економікою комплаєнс як форма внутрішнього контролю широко застосовується у багатьох сферах підприємницької діяльності, має давню історію правозастосування, відповідає загально-прийнятим стандартам, що підтверджуються позитивним досвідом, дещо відрізняється від наявних тенденцій в Україні, де зазначений інструмент використовується переважно у сфері надання фінансових послуг та у великих компаніях і не має широкого розповсюдження.

Інтеграція суб'єктів господарювання України у світову економіку вимагає дотримання комплексу заходів контролю, що відповідають вимогам сучасного рівня. Система внутрішнього контролю – комплаєнс, який полягає, перш за все, в механізмах мінімізації ризиків, що забезпечуються внутрішнім контролем дотримання антикорупційних норм нормативно-правової бази в цілому та підвищення ефективності діяльності суб'єкта господарювання.

Ураховуючи відсутність нормативно-правового регулювання зазначених заходів в Україні, вітчизняні суб'єкти господарювання не зобов'язані дотримуватись цього актуального та дієвого механізму, який довів свою спроможність у провідних країнах Заходу, де комплаєнс, у свою чергу, регулюється національним законодавством.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Увагу вищезазначеній проблематиці приділяли такі науковці, як Н. Москаленко, С. Дж. Гріффіт, В. Іванов, І. Лаврик, Н. Бабяк, І. Білоцька, Ю. Сатрушик, Л. Чхутиашвілі, К. Гейдарова, Н. Белогіна, В. Гетьман, М. Грачева, Л. Чижевська, В. Мирошник, В. Мінаєв, В. Кузнецов, А. Фахретдінова, С. Теленик та ін.

Базисом методологічного дослідження комплаєнсу як форми внутрішнього контролю є формально-юридичний, системно-логічний, аналітично-складовий та логіко-догматичний методи, що дозволило його розглядати в різних економіко-правових площинах, а саме:

- 1) як розкриття змісту комплаєнс-контролю [6; 10; 11; 27; 30];
- 2) як дослідження складових управлінського комплаєнсу та комплаєнсу [26; 29];
- 3) як практики підвищення ефективності суб'єкта господарювання [7; 8; 9; 28].

Вищезазначені складові були розглянуті нами у тісному взаємозв'язку із відповідною сферою суспільних відносин, що впливає на специфіку діяльності суб'єкта господарювання. Такі спроби були здійснені рядом українських науковців, таких як: Н. Москаленко [6], В. Іванов, І. Лаврик [8], Н. Бабяк, І. Білоцька, Ю. Сатрушик, [9], С. Теленик [31].

Разом із тим слід зазначити, що визначеному вектору наукової розвідки – теоретико-правові засади комплаєнс-заходів суб'єктів господарювання в Україні – досі не була приділена належна увага у жодному профільному дослідженні, присвяченому регулюванню комплаєнс у сфері господарювання, попри його затребуваність на практиці, що вже, як ми зазначали, має позитивний досвід у країнах з розвинутою економікою.

З огляду на зазначене **метою статті** є дослідження відносно нового для України явища компленсу, виявлення його пріоритетних напрямків розвитку, що мають наближувати вітчизняну нормативну базу до світової практики. Останнє має реалізовуватись через створення ефективних норм поведінки суб'єктів господарювання з подальшим закріпленням у правових нормах.

Виклад основного матеріалу. Змістовне навантаження терміну «комплаєнс» передбачає комплекс дій, які суб'єкти господарювання зобов'язані здійснювати як добросовісні та законслухняні учасники підприємницького обороту. Поява цього терміну як офіційно визнаного пов'язується з набуттям чинності у США Закону Сарбейнса-Окслі (2002 р.) [1], основним завданням якого є впорядкування відносин на ринку фінансових послуг та недопущення порушень корупційного спрямування.

Термін «комплаєнс» (compliance) походить від англійського «to comply» (виконувати, відповідати певним вимогам, стандартам тощо). Відповідність законам, правилам і стандартам у сфері комплаєнса зазвичай стосується таких питань, як дотримання належних стандартів поведінки на ринку, управління конфліктами інтересів, справедливе ставлення до клієнтів і забезпечення сумлінного підходу при консультуванні клієнтів. До сфери комплаєнса відносяться також специфічні області, такі як:

- 1) протидія легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, і фінансуванню тероризму;
- 2) розробка документів і процедур, що забезпечують відповідність діяльності компанії з чинним законодавством;
- 3) захист інформаційних потоків, протидія шахрайству і корупції, встановлення етичних норм поведінки співробітників і т. ін. [2].

На законодавчому рівні в Україні поняття «комплаєнс» не має легального визначення, але знайшло своє відображення у фінансовій документації Національного банку України. Згідно з п. 12 ст. 1 Постанови Правління Національного банку України «Методичні рекомендації щодо вдосконалення корпоративного управління в банках України» від 28.03.2007 № 98: дотримання вимог законодавства та внутрішніх процедур (комплаєнс) – необхідність знати, розуміти й дотримуватися всіх вимог законодавства України, нормативів, положень і правил, внутрішніх політик, стандартів і кодексів із питань діяльності банку [3]. У Положенні про організацію внутрішнього контролю в банках України [4] «комплаєнс» означає дотримання банком законодавчих актів, ринкових стандартів, а також стандартів та внутрішніх документів банку, у тому числі процедур. У цьому ж документі визначено поняття «комплаєнс-ризик» як ризику юридичних санкцій, фінансових збитків або втрати репутації внаслідок невиконання банком законодавчих

актів, ринкових стандартів, а також стандартів та внутрішніх документів банку, у тому числі процедур. Проте 03 липня 2019 р. зазначене Положення було змінено з утратою легального визначення «комплєнс», що в ньому містилося. Натомість з'явилося нове визначення – «комплєнс-цілі». Так, комплєнс-цілі діяльності банку передбачають забезпечення організації діяльності банку з дотриманням вимог законодавства України, нормативно-правових актів Національного банку, внутрішньобанківських документів, стандартів професійних об'єднань, дія яких поширюється на банк [5].

Н.В. Москаленко визначає «комплєнс» як процес управління ризиками, направлений на добросовісне виконання законодавства, норм етики, прийнятих у сфері регулювання правовідносин і принципів ділових відносин із метою підтримки належних правил і стандартів поведінки на ринку, а також підтримання іміджу установи, організації [6, с. 108].

С. Дж. Гріффіт наголошує, що «комплєнс» – це сукупність внутрішніх процесів, за допомогою яких фірми адаптують свою поведінку до встановлених норм. Комплєнс встановлює внутрішні механізми попередження та виявлення порушення законодавства і регуляторних практик [7].

Слід зазначити, що деякі науковці, наприклад В.Б. Іванов, розуміють «комплєнс» як функціонування організації відповідно до встановлених принципів і визначень, внутрішньої політики та процедур, що базуються на вимогах місцевого законодавства й поширеної міжнародної практики ведення бізнесу. Відповідність законам, правилам і стандартам у сфері комплєнсу зазвичай стосується таких питань, як виконання відповідних стандартів поведінки на ринку, управління конфліктами інтересів, справедливе ставлення до клієнтів. До сфери комплєнсу належать також такі специфічні сфери, як протидія легалізації доходів кримінального походження та фінансуванню тероризму, розроблення документів і процедур, що забезпечують діяльність компанії відповідно до вимог законодавства, захист інформації, протидія корупції, установлення етичних норм поведінки співробітників тощо [8, с. 80].

Якщо звернутись до тлумачення «комплєнс», що надається у словниках галузевого призначення, то можна дійти висновку, що комплєнс передбачає мінімізацію правових і репутаційних ризиків при порушенні професійних та етичних стандартів. Задля того щоб глобальні комплєнс-програми та комплєнс-документи виконували свою функцію, вони повинні бути приведені у відповідність до антикорупційних та інших законодавств відповідної юрисдикції [9, с. 5].

Таким чином, можна казати про те, що комплєнс входить до системи заходів щодо управління ризиками.

Як слушно зазначає Л. Чхутиашвілі, фінансово-господарська діяльність суб'єктів господарювання незалежно від форм власності, масштабів і сфер функціонування в умовах розширення інформаційного простору, видозмінених взаємовідносин з контрагентами та клієнтами, перетворення інструментів ведення конкурентної боротьби, посилення контролю з боку громадських структур пов'язана з трансформацією пошуку, обробки, аналізу відомостей, які є основою для прийняття управлінських рішень [10, с. 23]. Проте недолік достовірних даних зумов-

лює зростання числа ризиків, що як прямо, так і опосередковано відбивається на результатах діяльності організації, що може призвести до можливого незапланованого зростання кредиторської заборгованості, яка з часом переходить в ранг простроченої, а згодом веде до судових розглядів і врешті-решт може призвести до банкрутства [11, с. 68]. Так, спираючись на вищезазначене, можна констатувати, що внутрішньому контролю належить суттєва роль в системі управлінських процесів суб'єкта господарювання, яка має забезпечити дотримання суб'єктом фінансової дисципліни, покликана сприяти економічній стабільності, інвестиційній привабливості та зміцненню ділової репутації суб'єкта господарювання.

Необхідність контролю, що має здійснювати суб'єкт господарювання, самостійно засвідчують міжнародні стандарти [12]. Ці положення спонукають законодавців на національному рівні до ініціації зазначеного інституту як уніфікованого для суб'єктів різних організаційно-правових форм (таблиця 1) [13; 5; 14; 15; 16; 12; 1; 17; 18; 19; 20; 21; 22; 23; 24].

У контексті вищезазначеного слід звернутись до досвіду Сполучених Штатів Америки та Великобританії, оскільки, як слушно зазначає В. Гетьман, сформовані ними моделі корпоративного контролю дозволяють знизити кількість правопорушень, пов'язаних із шахрайством за допомогою фінансової звітності [25, с. 19]. Зазначені приклади нормопроєктування впорядковують підвалини, на яких базуються підходи до внутрішнього контролю в інших країнах, в тому числі і в Україні.

Запропонована нами систематизація викладена в табл. 1 дає можливість акцентувати увагу на характерних особливостях комплаєнсу.

По-перше, ряд дослідників звертають увагу на те, що в США та Великобританії господарюючі суб'єкти зобов'язані впроваджувати у свою діяльність певні процедури контролю, що обумовлюється локальними нормативно-правовими актами [26, с. 119; 27, с. 48]. Також це передбачається ініціаціями спеціалізованих некомерційних організацій (США – Комітет організацій спонсорів Комісії Тредвея – COSO). В Україні нормативно-правове регулювання внутрішньо-господарських перевірок на рівні владного підпорядкування не передбачено.

Другою особливістю є те, що поняття «корпоративний контроль» є сталим для підприємств, що характеризуються різними кількісними показниками. При цьому вважається, що американська модель – COSO – є найбільш універсальною в контексті відповідності високо алеаторним умовам.

Третя особливість полягає в тому, що «корпоративний контроль» не зумовлює жорстких вимог до визначення тих заходів, що мають бути предметом перевірки (відсутність деталізації відповідно до нормативно-правових актів і правил).

Ураховуючи вищезазначене, маємо констатувати, що в Україні існує необхідність дослідження механізмів, що лежать в основі внутрішнього контролю, незважаючи на те, що вони базуються на відповідних механізмах, що існують у США та Великобританії.

Зокрема, наразі в зарубіжній теорії та практиці найбільш поширеним підвидом внутрішнього контролю на підприємстві виступає комплаєнс, що знаходиться в тісному взаємозв'язку з ризик-орієнтованим підходом. Формально український законодавець зробив спроби введення згаданого субінституту в певні сек-

Таблиця 1

Порівняльна характеристика елементів внутрішнього контролю

	Сполучені Штати Америки	Великобританія	Україна
Правова база	<ul style="list-style-type: none"> - Закон про бухгалтерський облік і аудит (1950); - Закон про фінансову відповідальність; - Закон Сарбейнза-Окслі (2002); - Керівництво з внутрішнього контролю (2013); - Керівництво з управління ризиками на підприємстві (2017) 	<ul style="list-style-type: none"> - Закон про компанії (2006); - Закон про хабарництво (2010); - Керівництво про запобігання хабарництву в комерційних організаціях (2012); - Рекомендації Turnbull Review Group (2015); - Кодекс корпоративного управління (2018) 	<ul style="list-style-type: none"> - Закон «Про запобігання корупції» (2014); - Закон «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» (1999); - Закон «Про захист економічної конкуренції» (2001); - Положення про організацію внутрішнього контролю в банках України (2019); - спеціальне галузеве законодавство (Закон України «Про акціонерні товариства» (2008), «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» (2018) та ін.)
Понятійний апарат	<p>Процес, що здійснюється радою директорів, менеджментом, іншим персоналом, призначений для забезпечення розумної гарантії досягнення цілей:</p> <ul style="list-style-type: none"> - ефективності та результативності операцій; - надійності фінансової звітності; - дотримання законів (правил) 	<p>Система, що включає процеси, задачі та проведення компанії, направлені на ефективне функціонування, що дозволяє реагувати на ризики, що гарантують якість звітності, дотримання нормативних положень і вимог внутрішньої політики</p>	<p>Процес, направлений на отримання достатньої впевненості в тому, що господарюючий суб'єкт забезпечує:</p> <ul style="list-style-type: none"> - ефективність та результативність діяльності; - достовірність та своєчасність бухгалтерської (фінансової) звітності; - дотримання норм законодавства
Структурні елементи	<ol style="list-style-type: none"> 1) внутрішня середа; 2) постановка цілей; 3) визначення подій; 4) оцінка ризиків; 5) реагування на ризики; 6) засоби контролю; 7) інформація та комунікації; 8) моніторинг 	<ol style="list-style-type: none"> 1) оцінка ризиків; 2) заходи щодо контролю середовища та управління; 3) інформаційні, комунікаційні процеси; 4) моніторинг ефективності внутрішнього контролю 	<ol style="list-style-type: none"> 1) контрольне середовище; 2) оцінка ризиків; 3) процедури внутрішнього контролю; 4) інформація та комунікація; 5) оцінка внутрішнього контролю
Форми	<ul style="list-style-type: none"> - внутрішня перевірка; - внутрішній аудит; - комплаєнс-контроль 	<ul style="list-style-type: none"> - внутрішня перевірка; - внутрішній аудит; - комплаєнс-контроль 	<ul style="list-style-type: none"> - внутрішній аудит; - ревізія - комплаєнс-контроль

тори економіки, але в силу недосконалості правового закріплення його використання більшістю економічних суб'єктів не сприймається в якості продуктивного способу боротьби з ризиками.

Також слід звернути увагу на те, що в Україні відсутні єдині підходи щодо наукового обґрунтування змістовного навантаження поняття «комплаєнс», що накладає негативний відбиток на подальше впровадження зазначеного тубінституту.

Але слід звернути увагу на те, що теоретики-дослідники виділяють три різні підходи, в основі яких знаходиться спроба розкриття сутності комплаєнсу [28, с. 4–6]:

Перша з них полягає в розумінні того, що суб'єкт господарювання має дотримуватись у своїй діяльності положень міжнародного та національного законодавства, встановленим правилам і стандартам (в широкому розумінні).

Друга – в розумінні відповідності суб'єкта господарювання антикорупційному законодавству (у вузькому розумінні).

Третя – як системна внутрішня комплексна перевірка діяльності суб'єкта господарювання власної ініціативи на регулярній основі (методологічний аспект).

Усе це підтверджується також і тим, що в Сполучених Штатах і Великобританії легальне визначення поняття «комплаєнс» має суттєві відмінності. У США, здебільшого, як належна обачність суб'єкта господарювання задля виявлення злочинної поведінки працівників, а також формування корпоративної культури і дотримання законодавства. У Великобританії превалюючий зміст пов'язується зі створенням внутрішніх програм і стратегій розвитку, усуненням ризиків і реалізацією контролю з оцінки відповідності законодавству.

В той час як в Україні комплаєнс – це забезпечення вимогам законодавства, а також дія механізмів, спрямованих на ліквідацію комерційних ризиків. При цьому комплаєнс залишається новим субінститутутом, якому підпорядковуються суб'єкти, що працюють здебільшого у фінансовому секторі. Також комплаєнс характеризується галузевою спрямованістю, оскільки безпосередньо пов'язується з антикорупційними заходами.

У контексті всього вищезазначеного слід наголосити, що, попри широке розповсюдження зазначеної форми внутрішнього контролю, для боротьби з корупційними ризиками вона не отримала широкого розповсюдження тому, що не передбачає відповідальності суб'єкта господарювання за нежиття таких превентивних заходів. Не викликає сумніву, що підтверджений часом досвід США та Великобританії, де певний час ефективно використовується комплаєнс-форма в системі внутрішнього контролю, дозволяє із впевненістю ініціювати її впровадження в Україні.

Аналіз зарубіжної правової документації та доктринально закріплених положень із питання регулювання комплаєнс-функції [29; 30, с. 62–66] дозволяє нам виділити ряд особливостей її втілення:

- 1) нормативно-правові акти України не деталізують структурні елементи комплаєнс-системи внаслідок їх віднесення до внутрішнього контролю підприємства;
- 2) у США та Великобританії комплаєнс-заходи як форма внутрішньо-господарського контролю знаходять своє застосування в нормативно-правових актах центрального рівня, що підкреслює їх важливість;

3) факт використання комплаєнс-заходів суб'єктом господарювання може розглядатись як преюдиційний (пом'якшуючий) фактор у разі вчинення правопорушення;

4) у США та Великобританії комплаєнс-функція визначається інструментом мінімізації фінансово-господарських та репутаційних ризиків шляхом застосування критеріїв на рівні підзаконних актів.

Вищезазначене дозволяє дійти висновку про те, що комплаєнс – практико-орієнтована форма контролю, що спрямована на мінімізацію ризиків фінансово-господарської діяльності (як наявних так і гіпотетичних), що дозволяє очікувати позитивні результати від його впровадження як одну з форм внутрішнього контролю. У цьому зв'язку не можемо не погодитись з точкою зору С. Теленик, який зазначає, що одним із чинників, який суттєво уповільнює темпи впровадження комплаєнсу, є прагнення щодо швидкого отримання позитивних результатів від укладених ресурсів у нього. Утім, щодо очікування швидких результатів не враховується важлива риса комплаєнсу – його стратегічний і довгостроковий характер [31, с. 232].

Приймаючи до уваги безсистемний характер розвитку та регулювання внутрішньо-господарського контролю суб'єктів господарювання в Україні, маємо акцентувати увагу на тому, що відсутність визначення комплаєнс-контролю на законодавчому рівні негативно позначається на дієвості такого актуального механізму.

Тому в положеннях ряду нормативно-правових актів України слід відобразити формулювання наступного змісту: комплаєнс-контроль є формою внутрішнього контролю, як комплекс ревізійних заходів, спрямованих на мінімізацію господарських, фінансово-господарських та репутаційних ризиків, що можуть виникати під час здійснення суб'єктами господарювання своєї діяльності.

Також пропонуємо внести зміни, доповнивши перелік контрольних заходів вищезазначеною формою шляхом доповнення частиною 7 ст. 62 Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII «Про запобігання корупції» [13], а також внести зміни в ч. 5 ст. 8 Закону України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні» від № 996-XIV від 16.07.1999 р. [15]. Що стосується структурних елементів даного підвиду контролю, то вважаємо за доцільне відобразити їх та окремі питання реалізації такого контролю у вищезазначених актах, а саме ст. 63 та 121 відповідно. У свою чергу, в Законі України «Про захист економічної конкуренції» від 11.01.2001 № 2210-III [14] доцільно доповнити окремим розділом «Внутрішній антимонопольний контроль», в якому варто, на наш погляд, деталізувати особливості здійснення антимонопольного комплаєнсу.

Вище вже зазначалося, що досвід США та Великобританії свідчить про застосування комплаєнсу в різних сферах господарювання. На наш погляд, найбільш дієва з позицій її ефективності імплементації в систему внутрішньо-господарського контролю суб'єкта господарювання України має розмежовуватись, враховуючи масштаби суб'єктів та вид їхньої діяльності. Відповідно, слід це врахувати і в ч. 4 ст. 8 Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від № 996-XIV від 16.07.1999 р. шляхом виділення напрямків комплаєнс-процедур та врахуванні витрат на їх забезпечення [15].

Таблиця 2

**«Інформативно-превентивні» показники оцінки ефективності
комплаєнс-заходів суб'єкта господарювання**

№	Показник	Алгоритм	Кількість
1. Сигнальні показники для градації алеаторної складової внаслідок недотримання норм законодавства			
1.1	Показник зміни кількості порушень норм законодавства	Кількість порушень норм законодавства за звітний період / Кількість порушень норм законодавства за базовий період	≥ 1
1.2	Показник зміни кількості санкцій за порушення норм законодавства	Кількість санкцій за порушення норм законодавства за звітний період / Кількість санкцій за порушення норм законодавства за базовий період	≥ 1
1.3	Показник зміни кількості судових витрат, понесених за рахунок розв'язання спорів за фактом порушення норм законодавства у судовому порядку	Кількість судових витрат, понесених при розв'язанні спорів за фактом порушення норм законодавства за звітний період / Кількість судових витрат, понесених при розв'язанні спорів за фактом порушення норм законодавства за базовий період	≥ 1
1.4	Показник зміни кількості числа позапланових перевірок із боку органів контролю	Кількість позапланових перевірок з боку органів контролю за звітний період / Кількість позапланових перевірок із боку органів контролю за базовий період	≥ 1
2. Сигнальні показники для градації алеаторної складової внаслідок недотримання договірних зобов'язань			
2.1	Показник зміни кількості порушень договірних зобов'язань	Кількість порушень договірних зобов'язань за звітний період / Кількість порушень договірних зобов'язань за базовий період	≥ 1
2.2	Показник зміни кількості порушень договірних зобов'язань за кількістю угод	Кількість порушень договірних зобов'язань за кількістю угод за звітний період / Кількість порушень договірних зобов'язань за кількістю угод за базовий період	≥ 1
2.3	Показник зміни кількості санкцій за порушення договірних зобов'язань	Кількість санкцій за порушення договірних зобов'язань за звітний період / Кількість санкцій за порушення договірних зобов'язань за базовий період	≥ 1
2.4	Показник зміни кількості судових витрат, понесених за рахунок розв'язання спорів за цивільно-правовим договором в судовому порядку	Кількість судових витрат, понесених за рахунок розв'язання спорів за цивільно-правовим договором у судовому порядку за звітний період / Кількість судових витрат, понесених за рахунок розв'язання спорів за цивільно-правовим договором у судовому порядку за базовий період	≥ 1

Продовження таблиці 2

2.5	Показчик зміни кількості простроченої кредиторської заборгованості	Кількість простроченої кредиторської заборгованості за звітний період / Кількість простроченої кредиторської заборгованості за базовий період	≥ 1
3. Сигнальні показники для градації алеаторної складової частини внаслідок втрачання ділової репутації			
3.1	Показчик зміни кількості лояльних клієнтів	Кількість лояльних клієнтів за звітний період / Кількість лояльних клієнтів за базовий період	≤ 1
3.2	Показчик зміни кількості залучених інвестицій	Кількість залучених інвестицій за звітний період / Кількість залучених інвестицій за базовий період	≤ 1
3.3	Показчик зміни середньої кількості знижок, що представляються постачальниками товарів, робіт, послуг	Кількість знижок, що представляються постачальниками товарів, робіт, послуг за звітний період / Кількість знижок, що представляються постачальниками товарів, робіт, послуг за базовий період	≤ 1
3.4	Показчик зміни кількості відстрочених платежів контрагентам за цивільно-правовим договором	Кількість відстрочених платежів контрагентам за цивільно-правовим договором за звітний період / Кількість відстрочених платежів контрагентам за цивільно-правовим договором за базовий період	≤ 1
3.5	Показчик кількості збільшення процентних ставок за кредитними договорами організації (господарюючий суб'єкт – позичальник)	Кількість збільшення процентних ставок за кредитними договорами організації за звітний період / Кількість збільшення процентних ставок за кредитними договорами організації за базовий період	≥ 1
3.6	Показчик кількості порушень антикорупційного законодавства (для крупних компаній, учасників ЗЕД)	Кількість порушень антикорупційного законодавства за звітний період / Кількість порушень антикорупційного законодавства за базовий період	≥ 1

Із метою забезпечення узгодженості положень нормативних актів вважаємо за доцільне доповнити ст. 63 антикорупційного закону [13] частиною 6, у якій закріпити комплаєнс як одну з форм попередження корупції, що може бути застосована суб'єктом господарювання.

Слід звернути увагу на те, що одним із чинників, що перешкоджають широкому впровадженню комплаєнс-функції на українських підприємствах, є зростання витрат господарюючого суб'єкта, що зумовлені саме здійсненням останньої. Тому необхідним є уточнення можливих варіантів реалізації комплаєнс-контролю залежно від масштабу діяльності суб'єкта господарювання. Тому виконання комп-

лаєнс-функції на підприємствах з кількістю працюючих до 50 осіб доцільно здійснювати через комплаєнс-компанії для зменшення внутрішньо-господарських витрат, а на підприємствах з кількістю працюючих більше 50 осіб, в силу обсягу і поєднання різних видів діяльності, функціонування окремого комплаєнс-департаменту.

Для середніх підприємств допустимо як створення окремої структурної одиниці, так і здійснення комплаєнс-функції керівним складом, в обов'язки якого, по суті, вже входить перевірка відповідності діяльності господарюючого суб'єкта вимогам законодавства з метою надання відомостей для формування підсумкової звітності. При цьому різноманітність схем реалізації комплаєнс-програми також доцільно відобразити в вищезазначених нормативно-правових актах.

Спираючись на результати проведеного нами порівняльно-правового аналізу, з урахуванням розроблених на його основі рекомендацій, а також особливостей національної правової доктрини, ми пропонуємо такий елементний склад системи комплаєнс-контролю:

- 1) суб'єктно-об'єктний компонент;
- 2) інструментарій;
- 3) процедури;
- 4) оцінка ефективності.

Беручи до уваги позицію законодавця, що склалася в Україні, слід врахувати, що наявність надійної комплаєнс-системи призводить до звільнення суб'єкта господарювання від адміністративної відповідальності (глава 12 Кодексу України про адміністративні правопорушення [32]). Зазначається, що зазначеному підходу притаманний суб'єктивізм, що виражається у діяльності комплаєнс-служби (керуючий склад, аутсорсер), що зумовлено відсутністю в Україні нормативно закріплених критеріїв оцінки ефективності реалізації комплаєнс-функції. У зв'язку із цим нами розроблено «інформативно-превентивні» показники оцінки ефективності комплаєнс-заходів суб'єкта господарювання, за допомогою яких комплаєнс-система може проходити тест на ефективність (табл. 2).

Вважаємо за доцільне розширити ст. 62 Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII «Про запобігання корупції» [13] та ст. 8 Закону України «Про бухгалтерській облік і фінансову звітність в Україні» [15] за рахунок введення пункту, що передбачає обов'язок господарюючих суб'єктів відносно розробки локального акту, що буде фіксувати форму та порядок реалізації внутрішнього контролю.

Так, суб'єкт господарювання, визначаючи в якості інструменту внутрішнього контролю комплаєнс, зобов'язаний відобразити в локальній документації показники, що представлені нами в табл. 2.

У свою чергу, досягнення позитивного або негативного ефекту від використання комплаєнс-програми дозволяє скасувати раніше згадані суб'єктивні норми, викладені в главі 12 Кодексу України про адміністративні правопорушення, та паралельно передбачити у складі законодавства про адміністративні правопорушення положення, спрямоване виключно на пом'якшення адміністративного покарання за аналогією з механізмом, реалізованим в США.

Висновки. Абсолютно логічним виявляється застереження про те, що комплаєнс-ризикам піддається будь-який суб'єкт господарської діяльності. Відповідно,

очікуваним є те, що комплаєнс як форма внутрішнього контролю є ефективною формою мінімізації комплексу ризиків, що є характерними для будь-якої господарської діяльності. Викладений послідовний аналіз у нашій науковій розвідці лежить в основі спрямованого обґрунтування необхідності організації системи комплаєнс-контролю, що має забезпечити зростання ділової репутації суб'єкта господарювання внаслідок мінімізації корупційних ризиків та неухильного дотримання суб'єктом господарювання вимог чинного законодавства. Наприкінці слід наголосити на тому, що з комплаєнс-ризиками може зіткнутися будь-який господарюючий суб'єкт. У зв'язку із цим зазначена форма внутрішнього контролю дозволить мінімізувати окремі групи ризиків, що властиві фінансово-господарській діяльності підприємства. При цьому представлені рекомендації, спрямовані на грамотне вибудовування в організації системи комплаєнс-контролю, що має позитивно відбитися як на фінансових результатах, так і на діловій репутації суб'єкта господарювання.

Література

1. Sarbanes-Oxley Act of 2002. URL: <https://legcounsel.house.gov/Comps/Sarbanes-oxley%20Act%-20of%202002.pdf>.
2. Українська Вікіпедія. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D0%BE%D0%BC%D0%BF%D0%BB%D0%B0%D1%94%D0%BD%D1%81>.
3. Методичні рекомендації щодо вдосконалення корпоративного управління в банках України, затверджені Постановою Правління Національного банку від 28.03.2007 № 98. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/v0098500-07>.
4. Положення про організацію внутрішнього контролю в банках України, затверджене Постановою Правління Національного банку України 29.12.2014 № 867. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/v0098500-07/page//> (дата звернення: 08.03.2021).
5. Положення про організацію внутрішнього контролю в банках України, затверджене Постановою Правління Національного банку України 02.07.2019 № 88. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_154#Text (дата звернення: 08.03.2021).
6. Москаленко Н.В. Теоретичні аспекти запровадження комплаєнс-контролю в Україні. *Економічний вісник. Серія : Фінанси, облік, оподаткування*. 2018. Вип. 2. С. 106–112.
7. Griffith Sean J. Corporate Governance in an Era of Compliance. *William & Mary Law Review*. 2016. Vol. 57. No. 6; Fordham Law Legal Studies Research Paper. № 2766661. URL: <https://ssrn.com/abstract=2766661>.
8. Іванов В.Б., Лаврик І.Ф. Комплаєнс як система протидії корупції та запобігання ризиків на рівні суб'єктів господарювання. *Вісник Національного транспортного університету. Серія «Економічні науки» : науково-технічний збірник*. 2016. № 3(36). С. 80–86
9. Бабяк Н.Д., Білоцька І.А., Сатрушик Ю.В. Антикорупційний комплаєнс: основні засади і перспективи впровадження у вітчизняний корпоративний сектор. *Держава та регіони. Серія «Економіка та підприємництво»*. 2014. № 4(85). С. 3–9.
10. Чхутиашвили Л.В. Роль внутреннего контроля организации в эффективном ведении финансово-хозяйственной деятельности. *Международный бухгалтерский учет*. 2015. № 26. С. 23.
11. Гейдарова К.М., Белогина Н.С. Формы системы внутреннего контроля и проблемы его интеграции. *Наука вчера, сегодня, завтра*. 2017. № 5(39). С. 68.
12. International Standard on Auditing 315. URL: <https://www.ifac.org/publications-resources/exposure-draft-isa-315-revised-identifying-and-assessing-risks-material>.
13. Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>.
14. Про захист економічної конкуренції : Закон України від 11.01.2001 № 2210-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2210-14#Text>.
15. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні : Закон України від 16.07.1999 р. № 996-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text>.
16. Accounting and Auditing Act of 1950. URL: <https://www.gao.gov/products/091069>.

17. Federal Managers Financial Integrity Act of 1982. URL: https://obamawhitehouse.archives.gov/omb/financial_fmfi1982.
18. Companies Act 2006. URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2006/46/contents>.
19. Guidance about procedures which relevant commercial organisations can put into place to prevent persons associated with them from bribing. URL: <http://www.justice.gov.uk/downloads/legislation/bribery-act-2010-guidance.pdf>.
20. The UK Corporate Governance Code. URL: <https://www.frc.org.uk/getattachment/88bd8c45-50ea-4841-95b0-d2f4f48069a2/2018-UK-Corporate-Governance-Code-Final.PDF> (дата звернення: 21.03.2021).
21. Review of the Turnbull Guidance on Internal Control. URL: [/https://www.treasurers.org/ACTmedia/turnbullreview.pdf](https://www.treasurers.org/ACTmedia/turnbullreview.pdf).
22. Internal controls. URL: <https://www.accaglobal.com/lk/en/student/exam-support-resources/fundamentals-exams-study-resources/f1/techni-cal-articles/internal-controls.html>.
23. Purchase Enterprise Risk Management – Integrating with Strategy and Performance. URL: <https://www.coso.org/Pages/guidance.aspx>.
24. Internal Control – Integrated Framework. URL: <https://www.coso.org/Pages/ic.aspx>.
25. Гетьман В.Г. Закон «Сарбейнса-Оксли 2002 г.» – важный инструмент, используемый в США в борьбе с мошенничеством финансовой отчетности. *Международный бухгалтерский учет*. 2006. № 8(92). С. 19.
26. Грачева М. Развитие британских стандартов корпоративного управления: доклад Хиггса. *Управление компанией*. 2004. № 6. С. 118–120.
27. Чижевская Л.В., Мирошник В.В. Проблемы организации системы внутреннего контроля в Украине с учетом передовой международной практики. *Международный бухгалтерский учет*. 2013. № 14(260). С. 48.
28. Минаев В.А., Кузнецов В.А. Комплаенс как правовой и организационный регулятор в сфере туризма России. *Туризм: право и экономика*. 2014. № 4. С. 4–6.
29. Фахретдинова А.И. Комплаенс в современной американской и западноевропейской практике. URL: <https://www.sovremennoepravo.ru>.
30. Якунчиков А.С. Международные стандарты в области комплаенс-контроля как инструменты координации в условиях экономической интеграции. *Экономические науки*. 2015. № 2. С. 62–66.
31. Теленик С.С. Щодо визначення поняття інфраструктурного комплаенсу об'єктів критичної інфраструктури. *Право і суспільство*. 2020. № 2. Ч. 2. С. 222–235.
32. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. № 8073-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/80732-10>.

Анотація

Матвеев П. С., Мажаровський М. Ю. Теоретико-правові засади комплаєнс-заходів суб'єктів господарювання в Україні. – Стаття.

У дослідженні доводиться необхідність реалізації внутрішнього контролю з метою оптимізації алеаторних наслідків діяльності суб'єктів господарювання. Пропонуються отримані в результаті компаративістичного підходу основні положення, метою яких є організація системи внутрішнього комплаєнс-контролю суб'єктів підприємницької діяльності на прикладі США та Великобританії.

Наголошується на тому, що за останні роки доволі розповсюдженим явищем є увага, яка приділяється з боку суб'єктів господарювання, що відносяться до великого бізнесу, дотриманню процедур корпоративної етики та комплаєнсу. Останній не лише покликаний забезпечувати екстериторіальні вимоги до ведення бізнесу, а й покликаний забезпечити стабільність економічних зв'язків на міжнародному рівні, а також сталість економічного розвитку в національному вимірі та good statement конкретного суб'єкта господарювання.

Зазначене підтверджується та має цілком конкретизовані статистичні дані про порушення загалом визаних у світовій практиці норм комплаєнс, що призвели до об'єктивно покладених санкцій на суб'єктів господарювання. Ці порушення абсорбувались невідповідністю різних комплаєнс-норм як об'єктивний ризик, що впливає на весь комплекс господарсько-виробничих, організаційно-господарських та внутрішньо-господарських відносин. Усе це має бути об'єктом постійної уваги і жорсткого контролю з боку управлінської ланки як топ-менеджменту, так і відповідальних за окремі напрямки діяльності компанії.

Пропонуються зміни до чинного законодавства України стосовно комплаєнс-заходів суб'єктів господарювання.

Надається характеристика комплаєнсу та окремим аспектам комплаєнс-заходів як розповсюдженій формі внутрішнього контролю. Пропонується система «інформативно-превентивних» показників для кореляційного аналізу застосування комплаєнс-контролю суб'єктів господарювання.

Ключові слова: комплаєнс, комплаєнс-контроль, система комплаєнс-контролю, внутрішній контроль, «інформативно-превентивні» показники, оцінка ефективності комплаєнс-функцій.

Summary

Matveev P. S., Mozharovskiy M. Yu. Theoretical and legal fundamentals of compliance-measures of business entities in Ukraine. – Article.

The study proves the necessity of internal control in order to optimize the aleatory effects of business entities' activity. The main provisions of the comparative approach are proposed, the purpose of which is to organize a system of compliance control within business entities on the example of the United States and Great Britain.

Emphasized that in recent years business entities that are related to big business pay attention to comply with corporate ethics and compliance procedures. The last mentioned is not only aimed to ensure compliance with exterritorial legislation while doing business but also aimed to ensure stability of economic relationships on international level, sustainability of economic development on national level and good statement of a particular business entity.

The above mentioned is confirmed and has a specific statistics data in regard violation of internationally accepted compliance requirements that resulted in objectively applied sanctions against business entities. As an objectively existing risk these violations are became visible by the inconsistency of different business entities to compliance requirements that affects the entire complex of economic and production, organizational and economic and internal economic relations. All of that shall be an object of permanent attention and strict control from top-management and those who are responsible for particular company's business directions.

Amendments to the current legislation of Ukraine in regard compliance-measures of business entities are proposed.

The characteristics of compliance and certain aspects of compliance-measures as a common form of internal control are provided. A system of «informative and preventive» indicators for correlation analysis of application of compliance control within business entities is proposed.

Key words: compliance, compliance control, compliance control system, internal control, informative and preventive indicators, evaluation of the effectiveness of compliance-functions.